

RA4AL

KAIKKIEN OPPIJOIDEN SAAVUTUSTEN PARANTAMINEN – LAATU INKLUSIIVISESSA KOULUTUKSESSA HANKKEEN KESKEISET VIESTIT

Johdanto

Tämä julkaisu on yhteenveto Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen hankkeen Raising Achievement for all Learners (RA4AL, Kaikkien oppijoiden saavutusten parantaminen) keskeisistä viesteistä.

Inklusiiviseen koulutukseen liitetään tasavertaisuuden, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, demokratian ja osallisuuden periaatteet. Opinnoissa epäonnistumisen ja epätasa-arvon ehkäisy on tärkeää paitsi talouskasvun ja kilpailukyvyyn edistämiseksi, myös köyhyyden vähentämiseksi ja sosiaalisen osallisuuden lisäämiseksi (Euroopan unionin neuvosto, 2010).

On eettisesti välttämätöntä pyrkiä parantamaan kaikkien oppijoiden saavutuksia. RA4AL-hankkeen tavoitteena on edetä inklusion tarpeellisuutta koskevasta keskustelusta kehittämään inklusiivisia linjauksia ja käytäntöjä, joiden avulla kaikkien oppijoiden saavutusten parantaminen on mahdollista.

RA4AL-hankkeen perusajatus

Hiljattain ilmestyneessä julkaisussaan UNESCO (2012) korostaa koulutuksen merkitystä inklusiivisemmän ja oikeudenmukaisemman yhteiskunnan luomisessa seuraavasti: *”... kansainvälisesti vallitsee kasvava yksimielisyys siitä, että koulutusjärjestelmää ei voida pitää laadukkaana, jos siinä ilmenee syrjäytymistä”* (s. 1).

OECD (2011) on osoittanut, että heikoimmin pärjäävien oppilaiden koulumenestyksen parantamisen ei tarvitse tapahtua parhaiten pärjäävien kustannuksella – opintomenestys ja tasavertaisuus voivat toteutua samanaikaisesti.

Poliittisiin linjauksiin vaikuttavat voimakkaasti yhteiskunnan arvot ja tavoitteet sekä yhä useammin myös lasten oikeuksien tunnustaminen. Lisäksi tarvitaan näyttöä eri prosessien tehokkuudesta ja tuloksista (Lindsay, 2007).

Vaikka kehitys monissa Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen jäsenmaissa on edennyt suotuisasti, inklusiivisen koulutuksen merkitys on edelleen epäselvä. Samalla on myös epäselvää,

miten asenteita voitaisiin muuttaa myönteisemmiksi monimuotoisuutta kohtaan ja parantaa koulutusjärjestelmien ja oppilaitosten kykyä vastata kaikkien oppijoiden tarpeisiin. ”Erityisopetuksen” ajattelumallien ja käytäntöjen siirtäminen yleisopetuksen oppimisympäristöihin ei ole tarkoituksenmukaista. Sen sijaan on tarpeen kyseenalaistaa monia koulutusjärjestelmien ja oppilaitosten nykyisiä toimintatapoja.

RA4AL-hankkeen kohderyhmänä ovat nimenomaan kaikki oppijat – on kyseenalaistettava kaikki ajattelumallit, joiden mukaan jotkut oppijat olisivat tuomittuja epäonnistumaan. Hankkeen keskusteluissa osallistujat kantoivat erityistä huolta sellaisista oppijaryhmistä, joiden tiedetään usein menestyvän kykyjään heikommin. Erityistä tukea tarvitsevat ja vammaiset oppijat sekä maahanmuuttajat saattavat olla erityisen alttiita alisuoriutumaan. Tämän lisäksi kehittämiskeskuksen jäsenmaiden edustajat ja konferenssin osallistujat toivat esiin myös seuraavat haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät: alempia sosioekonomisia ryhmiä edustavat oppilaat, viranomaisten huostassa olevat tai vaikeissa oloissa elävät, esimerkiksi väkivallan tai hyväksikäytön kohteeksi joutuneet oppilaat, romanioppilaat, oppilaat, jotka eivät käy säännöllisesti koulussa tai jotka joutuvat huolehtimaan läheisistään, sekä muita lahjakkaammat oppilaat.

Hankkeen tausta-asiakirjassa esitettiin seuraavat kysymykset: Miten inklusiivisessa ympäristössä tulisi keskittyä herkästi alisuoriutuvien ja syrjäytymisvaarassa olevien oppijoiden tarpeisiin ilman, että heitä samalla leimataan ja siten rajoitetaan heidän mahdollisuuksiaan? Miten tällaisten oppijoiden oppimistuloksia olisi parasta seurata ja arvioida, jotta voidaan taata, että heidän tarpeisiinsa pystytään vastaamaan?

Välttääksemme oppijoiden stereotyyppistä luokittelua puhumme oppijoista, jotka ovat alttiita alisuoriutumaan. Edellä mainittuja kysymyksiä on kuitenkin pohdittava tarkemmin, jotta toimintalinjauksissa, seurannassa ja arvioinnissa pystyttäisiin ottamaan huomioon yksilölliset olosuhteet.

Kehittämiskeskuksen RA4AL-hanke

Vuonna 2010 kehittämiskeskus toteutti jäsenmaidensa keskuudessa kyselyn, jonka tavoitteena oli tunnistaa pitkän aikavälin tärkeimmät tavoitteet niiden työssä. Kyselyssä nousi tärkeimmäksi tutkittavaksi asiaksi kaikkien oppijoiden saavutusten parantaminen.

Keväällä 2011 kehittämiskeskus hakikin Euroopan komission Elinikäisen oppimisen ohjelmasta Comenius-rahoitusta hankkeelle Raising Achievement for all Learners – Quality in Inclusive Education (Kaikkien oppijoiden saavutusten parantaminen – Laatu inklusiivisessa koulutuksessa). Syksyllä 2011 kehittämiskeskukselle myönnettiin rahoitus, ja hanke kesti joulukuusta 2011 marraskuuhun 2012 (hankenumero: 517771-LLP-1-2011-1-DK-COMENIUS-CAM).

Hankkeen tiedotuksen ja tulosten tärkein kohderyhmä ovat kansallisen tason päättäjät, joiden vallassa on ottaa inklusio osaksi kaikkea koulutuspoliittista päätöksentekoa ja varmistaa, että opetusalan sekä muiden hallinnonalojen välistä välttämätöntä yhteistyötä kehitetään edelleen.

RA4AL-hankkeessa on hyödynnetty:

- Kehittämiskeskuksen kaikissa jäsenmaissa toteuttamien teemahankkeiden tuloksia sekä viimeaikaista tutkimusta, mm. kansainvälisten järjestöjen kuten UNESCO:n, UNICEFin ja OECD:n julkaisuja; sekä
- RA4AL-konferenssin tuloksia; konferenssin järjestivät yhteistyössä Tanskan

opetusministeriö ja Odensen kunta, ja se pidettiin Tanskan Odensessa 13.–15. kesäkuuta 2012 osana Tanskan EU-puheenjohtajakauden virallista ohjelmaa.

Hankkeen keskeisimpien kysymysten tutkimista ja tulevan työn suunnittelua varten kehityskeskusten jäsenmaiden opetusministeriöt nimittivät kolme asiantuntijaryhmää: yleisen perusopetuksen alan päättäjät sekä inklusiivisen koulutuksen alan päättäjät ja tutkijat. Konferenssin näyttelyn, esitysten, seminaarien ja epävirallisten keskustelujen yhteydessä osallistujat vaihtoivat näkemyksiä ja kokemuksia siitä, miten laadukkaalla opetuksella inklusiivisissa ympäristöissä voidaan parantaa kaikkien oppijoiden suorituksia.

Kehittämiskeskuksessa valmisteltiin etukäteen RA4AL-tausta-asiakirja, joka lähetettiin kaikille osallistujille ennen konferenssia. Asiakirjassa kuvattiin kehittämiskeskusten viimeaikaista työtä sekä muuta kansainvälistä tutkimusta aiheesta ja hahmoteltiin muutamia keskeisiä kysymyksiä RA4AL-hanketta ja -konferenssia varten.

Tausta-asiakirja ja konferenssiraportti ovat saatavissa osoitteesta <http://www.european-agency.org/agency-projects/ra4al>

Haasteena parantaa kaikkien oppijoiden saavutuksia

Dyson kollegoineen (2004) esittää, että jos järjestelmä on perustaltaan epäreilu, se ei parane vain liittämällä siihen yksittäisiä ”ratkaisuja”. Päättäjät haluavat kaventaa eroja oppimistuloksissa, mutta tämä ei ole onnistunut viime aikoina käytetyillä keinoilla eli nostamalla tavoitetasoa tai monipuolistamalla koulutustarjontaa.

Hanushek (2004) osoittaa, että muutamaa poikkeusta lukuunottamatta koulujen rahoituksen lisääminen ei ole vuosikymmeniin juuri parantanut oppimistuloksia. Resursseja voidaan hyödyntää monin tavoin kaikkien oppijoiden hyväksi, esimerkiksi pienentämällä opetusryhmiä, tarjoamalla opettajille jatkokoulutusta ja käyttämällä joustavasti erilaisia neuvonta- ja ohjauspalveluita.

Viime vuosina monissa maissa on toteutettu markkinalähtöisiä uudistuksia. Whelan (2009) kuitenkin arvelee, ettei valinnaisuuden ja kilpailun lisääminen välttämättä tuo parannusta, koska järjestelmä tällä tavalla jakautuu niin pieniin yksiköihin, etteivät ne enää pysty luomaan innovaatioita. Samalla usein myös lisätään niin akateemista, etnistä kuin sosiaalistakin kerrostumista.

Jo vuonna 1996 kansainvälinen, 2000-luvun koulutusta käsittelevä komitea (International Commission on Education for the twenty-first Century) havaitsi seitsemän erilaista jännitettä eri maiden koulutusjärjestelmissä. Yksi niistä on kilpailun ja tasavertaisten mahdollisuuksien välinen jännite: tulisi löytää tasapaino yhtäältä motivoivan ja kannustavan kilpailullisuuden ja toisaalta kaikkien tasavertaisuutta ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta edistävän yhteistyön välille.

Näin ollen on edelleen tarpeen ratkaista nämä ongelmat ja kehittää laadukasta, yksilöllistä koulutustarjontaa kaikille oppijoille. Leadbeater ja Wong (2010) toteavat: *”Tyytymättömyys koulunkäyntiin näkyy korkeissa keskeyttämis- ja reuttamisluvuissa ja osoittaa, että oppilaat kaipaavat toisenlaista koulua, jossa oppilas kokisi viihtyvänsä, onnistuvansa ja oppivansa sellaisia taitoja, joille on todellista käyttöä myös tulevaisuudessa.”* (s. 3)

Inklusiivisen koulutuksen yhteiset käsitteet

Kuten yllä todettiin, keskustelussa inklusiivisesta koulutuksesta tarvitaan yhteistä käsitteistöä, ja tämä onkin noussut RA4AL-hankkeessa toistuvasti esiin. Eri maiden koulutusjärjestelmät ovat keskenään hyvin erilaiset (Meijer, 1999, 2003), joten koulutuksen inklusiivisuutta tarkasteltaessa täytyy ottaa huomioon kunkin maan koulutusuudistusten kokonaisuus.

Kehittämiskeskuksen raportissa *Inklusiota edistävä opettajankoulutus Euroopassa (2011, Teacher Education for Inclusion in Europe)* kuvataan viimeaikaisia muutoksia, mm. käsitteiden ”heterogeenisuus” ja ”moninaisuus” käyttöä. Siinä kuitenkin todetaan myös, että kielenkäytön muutos ei aina heijastele ajattelun tai käytänteiden muutosta. Jos kielenkäyttö edelleen korostaa yhteiskunnan eri ryhmien erillisyyttä tai erilaisuutta, myös poliittisissa linjauksissa todennäköisesti keskitytään vain ”lisätoimin” paikkaamaan vanhoja, epäinklusiivisia toimintatapoja.

RA4AL-hankkeessa maiden edustajat ovat halunneet täsmentää tiettyjen termien merkitystä hankkeessa. Tällaisia termejä ovat mm. laatu, parantaminen ja saavutukset. Näiden termien hankkeessa käytetyt alustavat määritelmät on esitetty alla.

Laatu (quality) määritellään RA4AL-hankkeen tausta-asiakirjassa seuraavasti:

”Laatu on ymmärrettävä sen valossa, miten yhteiskunnat määrittelevät koulutuksen tarkoituksen. Useimmiten kyseessä on kaksi päätavoitetta: ensinnäkin tavoitteena on turvata oppijoiden kognitiivinen kehitys. Toiseksi painotetaan sitä, että koulutuksen tehtävänä on ruokkia oppijoiden luovaa ja emotionaalista kasvua ja auttaa heitä omaksumaan vastuullisen kansalaisuuden edellyttämiä arvoja ja asenteita. Lisäksi laadun täytyy olla myös tasavertaista: jos koulutusjärjestelmä syrjii jotakin tiettyä ryhmää, se ei palvele tarkoitustaan.” (UNESCO, 2004, esipuhe)

Käsitteellä *saavutukset (achievement)* Wallace (2010) tarkoittaa *”yrittämisen, oppimisen, sinnikkyuden, itseensä uskomisen ja rohkaisun tulosta. Se edellyttää, että yksilö kokee kohtaavansa haasteen, löytää uutta ja kokee ponnistelemisen ja opitun soveltamisen joko sisäisesti tai ulkoisesti palkitsevaksi.”* (s. 6) Tätä laajaa määritelmää voidaan verrata käsitteeseen suoritus (*attainment*), jolla yleensä viitataan siihen, että oppija saavuttaa tietyn arvosanan tai pääsee tietylle tasolle muodollisemmissa, standardoiduissa arvioinneissa tai kokeissa. On myös otettava huomioon, että eri maissa ja kulttuureissa saatetaan arvostaa erilaisia saavutuksia tai suorituksia.

RA4AL-hankkeeseen liittyy läheisesti myös *alisuoriutumisen (under-achievement)* käsite, jolla usein tarkoitetaan sitä, että oppijan todellinen osaaminen ei vastaa hänen saamiaan arviointi- tai koetuloksia. On kuitenkin esitetty, että samalla kun pohditaan niitä yhteiskunnallisia ja ympäristöllisiä tekijöitä, jotka asettavat jotkut oppijat epäedulliseen asemaan, on myös kasvatettava kaikkien oppijoiden kapasiteettia – ja sinnikkyyttä – ja autettava niitä, jotka suoriutuvat muita heikommin.

Käsitteellä *parantaminen (raising)* tarkoitetaan hankkeessa sitä, että lisätään tai parannetaan yksittäisten oppijoiden ja ryhmien suoriutumista ja/tai saavutuksia. Parannusten mittaamistapa riippuu siitä, millaisilla osa-alueilla oppijan tai oppijoiden katsotaan alisuoriutuvan. Hyvin ja huonosti pärjäävien välisen kuilun kaventaminen ei tietenkään tarkoita sitä, että vaatimuksia madallettaisiin – korkeiden odotusten tulee koskea kaikkia.

Hankkeen tulokset ja suositukset

Kehittämiskeskuksen aiempien hankkeiden, viimeaikaisten kansainvälisten tutkimusten sekä RA4AL-konferenssin näyttelyiden, seminaarien ja keskustelujen perusteella on katsottu seuraavien teemojen olevan keskeisiä kaikkien oppijoiden saavutusten parantamisen kannalta:

1. Yhteiset linjaukset ja käytänteet. Jotta kaikki oppijat – erityisesti heikommassa asemassa olevat – pääsisivät tuen piiriin, palveluja on oltava tarjolla paikallisesti. Tähän tarvitaan opetus-, terveys-, sosiaali- ja muiden viranomaisien yhteistyötä niin poliittisissa linjauksissa kuin käytännön työssäkin. Kaikkien asianosaisten, oppijoiden ja perheiden yhteistyö ja verkottuminen on tarpeen kaikilla tasoilla – kansallisesti, paikallisesti ja yksittäisissä kouluissa ja opetusryhmissä – jotta voitaisiin toimia koordinoitusti ja käyttää resursseja tehokkaasti.

Järjestelmän eri tasoilla korostuvat yhteistoiminnan monet muodot, yhteistoiminnallisesta arvioinnista ja luokkatyöskentelystä aina kansainvälisiin ammatillisiin verkostoihin saakka. Tässä näkyy myös sosiaalisen pääoman merkitys koulun ja koulutusjärjestelmän uudistamisessa. Koska yhteiset linjaukset ja käytänteet ovat läsnä kaikissa teemoissa, niistä saattaa myös muodostua sopiva kehys tulevalle tutkimukselle.

2. Tukea oppilaitosten ja koulutusjärjestelmän johdolle. Oppilaitosten ja koulutusjärjestelmän johtajat tarvitsevat tukea kehittääkseen näkemyksiään ja osaamistaan siten, että niiden avulla on mahdollista luoda inklusiivisten käytäntöjen kannalta myönteinen eetos ja johtamisilmapiiri. Kaikkien oppijoiden erilaiset tarpeet tulisi ottaa jo suunnitteluvaiheessa huomioon kaikessa alueen ja koulun kehittämisessä. Tällä tavoin kaikki kyseiset tavoitteet pystytään ottamaan tasavertaisesti huomioon kaikissa toimissa.

RA4AL-hankkeen tuloksissa korostuu tarve siirtyä keskitetystä johtamisesta hajautettuun johtamiseen, jossa keskiössä ovat tiimityö ja yhteistoiminnallinen ongelmanratkaisu.

3. Inklusiivinen vastuu. Koulutusjärjestelmän ja koulun vastuuta tarkasteltaessa tulee keskittyä vahvasti myös itse- ja vertaisarviointiin, jotta asianosaiset oppisivat näkemään vastuun olennaisena osana omaa ammatillista toimintaansa, ei ulkoisena pakkona.

Koulutuksen tasavertaisuuden lisäämiseksi tarvitaan erilaisia suoritustavotteita, jotka on sovitettu paikallisiin olosuhteisiin ja jotka keskittyvät panoksiin, resursseihin, prosesseihin sekä tuotoksiin ja tuloksiin. Niillä tulee mitata kaikkien oppijoiden kannalta arvokkaita tekijöitä, jotta voitaisiin lisätä johdonmukaisuutta ja edistää inklusiivisia arvoja ja käytänteitä.

4. Yksilöllisyyttä oppijoita kuulemalla. Oppijan oma ääni on keskeisessä asemassa kaikissa linjauksissa ja käytänteissä. Yksilöllisyys tarkoittaa myös läheisempää yhteistyötä vanhempien ja perheiden kanssa siten, että mahdollinen tuen tarve voidaan ottaa huomioon mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Suurempi yksilöllisyyden painottaminen tarkoittaa myös sitä, että arviointijärjestelmien tulee olla joustavampia sen sijaan, että testaamalla pyrittäisiin parantamaan standardeja. Yksilöllisyyttä painottamalla myös arvostetaan osaamista kaikilla oppimisen osa-alueilla.

5. Inklusiiviseen koulutukseen tähtäävä ammatillinen kehitys. Opettajien tulee olla aktiivisesti mukana kaikissa koulutusjärjestelmän ja koulun muutoksissa. Heidän keskeisiin

taitoihinsa tulee kiinnittää huomiota sekä peruskoulutuksessa että ammatillisessa täydennyskoulutuksessa. Kaikkien opettajien tulee omaksua tarvittavat arvot, asenteet, taidot, tietämys ja ymmärrys, jotta kaikkien opetusryhmien kaikki oppilaat saavat oppia ja osallistua täysipainoisesti ryhmän työskentelyyn.

Kehittämiskeskuksen julkaisussa *Osallistavan opettajan profiili* (Profile of Inclusive Teachers, 2012) määritellään neljä osaamisaluetta, joita opettajat tarvitsevat voidakseen parantaa kaikkien oppijoiden saavutuksia: oppijoiden monimuotoisuuden arvostaminen, kaikkien oppijoiden tukeminen, yhteistyö muiden kanssa ja oma ammatillinen kehittyminen.

6. Kaikkia hyödyttävät pedagogiset keinot. Kehittämiskeskuksen työ ja viimeaikaiset kansainväliset tutkimukset osoittavat, että on olemassa pedagogisia toimintatapoja, joista hyötyvät kaikki oppijat. Esimerkkejä näistä ovat tiimiopetus ja vertaisavusteinen oppiminen.

Florian ja Black-Hawkins (2011) esittävät, että yleisten oppimissisältöjen tuominen kaikkien oppijoiden ulottuville on monisyinen pedagoginen tehtävä, joka edellyttää ajattelutavan muutosta. Sen sijaan, että käytettäisiin keinoja, jotka sopivat useimmille oppijoille (ja joidenkin kohdalla keinovalikoimaa sitten laajennettaisiin tai muutettaisiin), pyritäänkin *”kehittämään monipuolinen oppimisympäristö, jossa kaikille tarjotaan riittävät mahdollisuudet oppia”* (p. 814).

Näitä teemoja käsitellään yksityiskohtaisemmin lyhentämättömässä hankeraportissa, joka on saatavana osoitteesta <http://www.european-agency.org/agency-projects/ra4al>

Jatkotutkimuksen aiheita

Vuoden mittaisen RA4AL-hankkeen tulosten pohjalta kehittämiskeskuksen on tarkoitus vuonna 2013 käynnistää pitkän aikavälin hanke. Kaikki RA4AL-hankkeen toiminnot on käyty läpi, jotta voitaisiin löytää ne edellä esitettyihin teemoihin liittyvät keskeiset tekijät, jotka tulee ottaa huomioon tulevassa hankkeessa.

Keskeisiä ovat mm. seuraavat aiheet:

- On kerättävä kustannustehokkaita ja käytännöllisiä esimerkkejä verkottumisesta ja yhteistoiminnasta luokkatyöskentelyssä, kouluissa ja kunnissa sekä kansallisella ja kansainvälisellä tasolla ja selvitettävä, miten näiden käytänteiden avulla voidaan parantaa kaikkien oppijoiden saavutuksia.
- On jatkettava inklusiivisen johtamisen parissa jo tehtyä työtä tutkimalla, millaista johtamisosaamista inklusiiviset järjestelmät ja ympäristöt edellyttävät.
- On kehitettävä edelleen koulutusjärjestelmiin ja oppilaitoksiin sopivia vastuumekanismeja, jotka voimaannuttavat eri osapuolia ja heijastavat osallistavia arvoja ja käytäntöjä mittaamalla, mikä on arvokasta kaikille oppijoille, ja tarjoavat samalla konkreettisia esimerkkejä hyvistä käytännöistä, joiden avulla oppimissaavutusten välisiä eroja on pystytty vähentämään.

- On tarkasteltava, miten koulutusjärjestelmät ja koulutuspalvelut on järjestetty, ja otettava huomioon opettajan keskeinen rooli sekä tarve kuunnella oppijoiden ja heidän perheidensä näkemyksiä, jotta voitaisiin tarjota aidosti yksilöllisiä ratkaisuja.
- On kehitettävä edelleen taitoja, joita opettajat työssään tarvitsevat pystyäkseen vastaamaan kaikkien oppijoiden erilaisiin tarpeisiin, ja selvitettävä, miten tätä osaamista pystytään parhaiten välittämään opettajien peruskoulutuksessa ja ammatillisessa täydennyskoulutuksessa.
- On tutkittava sellaisia pedagogisia käytäntöjä ja strategioita, joissa on edetty opettajavetoisesta eriyttämisestä oppijakeskeisiin, yksilöllisiin opetuskäytänteisiin.

Loppukommentit

RA4AL-hankkeessa havaittiin, että lisää näyttöä tarvitaan etenkin toimivista keinoista parantaa kaikkien oppijoiden saavutuksia. Lisäksi tarvitaan tutkimusta siitä, mitkä tekijät edistävät heikossa asemassa olevien oppijoiden periksiantamattomuutta ja suoriutumista. RA4AL-konferenssin raportoiija Bengt Persson painotti etenkin järjestelmätason tutkimuksen olevan vähäistä.

Kansainvälisen yhteistyön arvo ja kustannustehokkuus sekä olemassa olevien linjausten ja käytänteiden hyödyntämisen merkitys tunnustetaan laajasti. Kun tietoa jaetaan järjestelmän kaikilla tasoilla, kumppanuuden ja yhteistoiminnan avulla voidaan kehittää ja vahvistaa inklusiivisia oppimisyhteisöjä, joissa kaikilla oppijoilla on mahdollisuus kehittää oppimiskapasiteettiaan ja pärjätä paremmin. Kuten Fink (2008) toteaa: *"Koulutus on paljon muutakin kuin valmistautumista työelämään, vaikka se onkin tärkeää. Koulua käydään myös elämää varten."*

VIITTEET

- Council of the European Union (Euroopan unionin neuvosto, 2010) *Council conclusions on the social dimension of education and training*. 3013th Education, Youth and Culture meeting, Bryssel, 11. toukokuuta 2010
- Dyson, A., Farrell, P., Polat, F., Hutcheson, G ja Gallannaugh, F. (2004) *Inclusion and pupil achievement* (Research Report RR578). Lontoo: Department for Education and Skills (Opetus- ja ammattikoulutusministeriö)
- European Agency for Development in Special Needs Education (2011). *Teacher Education for Inclusion Across Europe – Challenges and Opportunities (Inklusiota edistävä opettajankoulutus Euroopassa – haasteita ja mahdollisuuksia)*, Odense, Tanska: European Agency for Development in Special Needs Education (Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskus)
- European Agency for Development in Special Needs Education (2012). *Profile of Inclusive Teachers. (Osallistavan opettajan profiili)* Odense, Tanska: European Agency for Development in Special Needs Education (Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskus)
- Fink, D. (2008) *The road to transformation in education – Learning, leading and living systems*. Konferenssisitelmä verkko-osoitteessa http://www.cybertext.net.au/inet_s4wk1/p4_18.htm (ladattu 12.10.2012)
- Florian, L. ja Black-Hawkins, K. (2011) Exploring Inclusive Pedagogy. *British Educational Research Journal*, 37(5), 813–828. doi: 10.1080/01411926.2010.501096
- Hanushek, E (2004) *Some simple analytics of school quality*. Työasiakirja 10229 National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA
- International Commission on Education for the twenty-first Century (1996) *Learning: The Treasure within: Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century*. Pariisi: UNESCO Publishing
- Leadbeater, C. ja Wong, A. (2010) *Learning from the extremes*. San Jose CA: Cisco Systems
- Lindsay, G. (2007) Educational psychology and the effectiveness of inclusive education/mainstreaming. *British Journal of Educational Psychology*, 77, 1–24
- Meijer, C.J.W. (1999) *Financing of Special Needs Education*. Middelfart: European Agency for Development in Special Needs Education (Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskus)
- Meijer, C.J.W. (2003) *Inclusive education and classroom practices*. Middelfart: European Agency for Development in Special Needs Education (Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskus)
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2011) PISA in focus 2011/2 (March) *Improving Performance – Leading from the Bottom*. Pariisi: OECD
- UNESCO (2004) *Education for All: The Quality Imperative*. EFA Global Monitoring Report 2005. Paris: UNESCO
- UNESCO (2012) *Addressing Exclusion in Education. A Guide to Assessing Education Systems Towards More Inclusive and Just Societies*. Pariisi: UNESCO
- Wallace, B. (2010) Tackling underachievement. Maximising opportunities for all pupils in an inclusive setting in B. Wallace, S. Leyden, D. Montgomery, C. Winstanley, M. Pomerantz and S. Fitton (eds.) 2010. *Raising the achievement of all pupils within an inclusive setting*. London: Routledge
- Whelan, F. (2009) *Lessons learned: How good policies produce better schools*. Lontoo: Whelan

© European Agency for Development in Special Needs Education 2012

This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.